

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 11 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Лутфиллаев Ҳамидилло Муродиллаевич</i> “ЖАВОҲИР АТ-ТАФСИР ЛИ ТУҲФАТ АЛ-АМИР” АСАРИНИНГ МАЗМУНИ ВА ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ ҲАҚИДА	12-17
<i>Эгамбергенов Ҳайтбой Ҳамидулло ўғли</i> ТОШ ДАВРИ АҲОЛИ МИГРАЦИЯЛАРИ (ЎРТА ОСИЁНИНГ ЖАНУБИЙ, ЖАНУБИЙ-ҒАРБИЙ ВА ҚУЙИ АМУДАРЁ ҲУДУДЛАРИ МИҚЁСИДА)	18-25
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> ҚО'ҚОН ХОНЛАРИ СУЛОЛАСИНИНГ ГЕНЕОЛОГИК ТАҲЛИЛИ	26-31
<i>Mamatqulov Bekzod</i> О'ЗБЕКИСТОНДА XX-АСРНИНГ 20-40-ЙИЛЛАРИДА СANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI VA KADRLAR TARKIBINI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI	32-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> О'ЗБЕК- HIND MUNOSABATLARINING YANGI BOSQICHGA KO'TARILISHI: HAMKORLIK ISTIQBOLLARI	39-42
<i>Saidova Raxima</i> О'ЗБЕКИСТОН ВА ИТАЛИЯ MUNOSABATLARINING ME'YORIY-HUQUQIY MANBALARI	43-48
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich, Ergasheva Ra'no Muzaffarbek qizi</i> AFROSIYOB ARXEOLGIK YODGORLIGINING O'RGANILISH TARIXI	49-55
<i>Iriskulov Bekzod Jaxongirovich</i> TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGI BYUDJETINING SARFLANISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR	56-60
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna</i> QOYATOSH SURATLARIDA IBTIDOIY DAVR IQTISODIY HAYOTINING AKS ETISHI	61-66
<i>Лухмонов Шахзод Сайфиддин ўғли</i> ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНОЙ ЭМИССИИ В 1918-1920 ГОДАХ НА СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ НАРОДОВ ТАССР	67-71
<i>Axmedov Bekzod</i> SOVET HOKIMIYATI TOMONIDAN O'ZBEKISTONDA QORAKO'LCHILIKNI RIVOJLANTIRISH TADBIRLARI.....	72-75
<i>Mamatov Jasurbek Qodirqul o'g'li</i> NAMANGAN VILOYATI ZIYORATGOHLARINING AHOLINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'RNI (UYCHI TUMANI DEVONA BUVA ZIYORATGOHI MISOLIDA)	76-80
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VILOYATI SANOATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINING ASOSIY YO'NALISHLARI	81-88

Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич

ТОШКЕНТ ВОҲАСИ ПАЛЕОМЕТАЛЛ ДАВРИ ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИДА ТАБИИЙ
РЕСУРСЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 89-93

Akrorov Botir Bakhodirovich

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ БАЗА СОТРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ИРАНА
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ 94-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Tursunov Bekmuxammad Omonovich

IQTISODIYOTDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI
RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH MEKANIZMI TAKOMILLASHTIRISH 100-108

Muxitdinova Kamola Alisherovna

«OLMALIQ KON-METALLURGIYA KOMBINATI» AJDA ISHLAB CHIQARILADIGAN
MAHSULOTLARNING SANOAT KORXONALARIDA QO'LLANISHI 109-115

Madraximov Qaxramon Egamberganovich

INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY BARQARORLIKKA
ERISHISH YO'LLARI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA..... 116-125

Кетманов Авазбек Маликович

КИЧИК БИЗНЕС МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 126-134

Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich

KAMBAG'ALLIKKA QARSHI KURASHISHNING OMILLARI..... 135-142

Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon ogli

MARKET MECHANISMS, METHODS OF PRICE FORMATION IN THE SYSTEM OF MARKETING
OF GOODS AND SERVICES 143-152

Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi

MINTAQA TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI MARKETING TIZIMINI
TASNIFI 153-160

Sharipov Komil

MINTAQAVIY KAMBAG'ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI KICHIK BIZNESNING ROLI 161-170

Rajabov Navruzbek Azimjonovich

MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANISHI VA KAMBAG'ALLIKNI
QISQARTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 171-179

Mirzaeva Shirin Nodirovna

SUPPORT AND DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN
UZBEKISTAN..... 180-187

Pardayev Rasulbek Islomovich

TURIZM XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING USULLARI VA ULARNING
TAHLILI 188-196

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH
XUSUSIYATLARI 197-202

Рахимов Бахромжон Ибрахимович

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ 203-209

Zakirova Gulnora Mirzalievna, Madaminov Abdulaziz Anvarjon o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT VA IMPORT SALOHİYATI (NAMANGAN
VILOYATI TAHLILIDA)..... 210-216

Hasanov Ilkhom Isakovich

IMPROVING THE FINANCING MECHANISM OF THE SCIENTIFIC SUPPLY SYSTEM IN THE
AGRICULTURE OF UZBEKISTAN..... 217-221

Ibragimova Nilufar Ziyadullayevna

CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA XIZMATLAR KO'RSATISHNING
XUSUSIYATLARI 222-227

Maxmudov Jasurbek Ergashevich

INNOVATION IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLİYAVIY
JIHATDAN QO'LLAB-QUVVATLASH TAHLILI 228-233

Ravshanov Nodirjon Begalievich

TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI
OSHIRISHNING AHAMIYATI 234-243

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich

SHIHOIDDIN SUHRAVARDIY FALSAFIY QARASHLARIGA IJTIMOY-SIYOSIY
VAZIYATLARNING TA'SIRI 244-248

Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich

XORAZM JADIDLARI MA'NAVIY MEROSINING YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARINI
VATANPARVARLIK VA BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI AHAMIYATI..... 249-254

Saburov Jaloliddin

XVIII-ASR OXIRI VA XIX-ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA ILM-FAN VA MADANIY
HAYOT RIVOJI 255-260

Jabborov Ikromjon Jumaniyozovich

NAJMIDDIN KUBRO TA'LIMOTIDA "KOMIL INSON" TARBIYASI VA UNING AXLOQIY VA
MA'NAVIY YUKSALISHGA OID G'OYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 261-265

Saidkulov Nuriddin Akramkulovich

FORMATION OF PERSPECTIVES REGARDING SOCIETY'S STABILITY 266-271

Adilov Zafar Yunusovich

MAHMUD AZ-ZAMAHSHARIY QARASHLARIDA SUV VA SHIFOBAXSH
MEVALAR MASALASI 272-277

Yuldashev Farrux Abdurakhmanovich

ON THE QUESTION OF THE UNIQUE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMANITY AND
PATRIOTISM IN THE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE FUTURE OF THE
YOUNG GENERATION 278-282

Ganiyev Baxodirjon Sodiqjonovich

TADBIRKORLIK MADANIYATINING SENSUALISTIK VA AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARINING
IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI 283-287

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Baxronova Dilrabo*

PROTOTURKIYLARNING AMERIKA QIT'ASIGA KO'CHISHI: LEKSIK PARALLELLIZM VA ETIMOLOGIK-SEMANTIK TADQIQ 288-295

Daliyeva Madina

DETERMINANTS OF COGNITIVE MODELING OF POLYSEMY OF LINGUISTIC TERMS IN ENGLISH, UZBEK, AND RUSSIAN LANGUAGES 296-300

Paluanova Khalifa

STRATEGIES FOR ENHANCING PRAGMATIC COMPETENCE IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION (SLA) THROUGH EFFECTIVE APPROACHES 301-306

Равшанов Махмуд

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛОВ В «ДИВАНИ ЛУГАТ-ИТ ТУРК» МАХМУДА КАШГАРСКОГО 307-311

Bekbergenova Gulaim Aijarıkovna

SEMANTIC CLASSIFICATION OF ENGLISH AND KARAKALPAK ANTHROPOCENTRIC PROVERBS 312-318

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li

MURAKKAB USLUBDAGI ASARLAR XUSUSIYATLARI VA UNDA FORMALIZM YONDASHUVI 319-322

Gulamova Dilobar Imamkulovna

ADABIYOT DARSLIKLARDA EVFEMIZMLARNING QO'LLANILISHI VA TAHLILI 323-326

Xolmuxamedov Baxtiyor

TERS LUG'ATLARNING ASOSIY XUSUSIYATI VA ULARNI TUZISH METODIKASI 327-334

Chorieva Iroda Kurbonboevna

KASALLIK NOMLARI VA BELGILARI KELTIRILGAN INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI 335-339

Ganiyeva Orzigul Xayriddinovna

XX ASR AMERIKA REALISTIK QISSACHILIGIDA POETIK KONSTRUKSIYA: SHAKL VA MAZMUN MASALASI 340-345

Расулова Камола

ПОНЯТИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ. ВИДЫ АВТОРСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ 346-353

Омонов Турғунбой

“СУҒУРТА” ТЕРМИНИНИНГ ЛИНГВИСТИК ТАЪРИФИ 354-358

Хакбердиева Сайёра Фармоновна

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ФРЕЙМА «МАТЬ» И «ОТЕЦ» В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ 359-364

Xolmirzayev Baxtiyor Mirzamahmudovich

IJTIMOIY-SIYOSIY ASAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 365-370

Gubaydullin Artur Faridovich

CHALLENGES OF TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S "GOOD OMENS" 371-376

Abdullaeva Sevara Makhsudaliyevna

EMOTIVE INTENSIFIERS OF ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES 377-381

Baymuradova Gulbaxar Chari Qizi

SURXONDARYO VILOYATI FITOTOPONIMLARINING STRUKTURGRAMMATIK

TAHLILI 382-385

Yuldasheva Nigora Baxodirovna

INGLIZ VA O'ZBEK PAREMIYALARINI O'RGANISHNING AKSIOLOGIK JIHATLARI 386-390

Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA POETIK OBRAZLAR TAHLILI 391-396

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Рузметов Хайрулла

ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ 397-402

Ачилова Лилия Илхомовна

ТУРИСТИК ХИЗМАТЛАР КЎРСАТИШ БЎЙИЧА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ УНИФИКАЦИЯСИ ЧЕГАРАЛАРИ
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА 403-410

Abdubannayev Umidjon

AXBOROTGA BO'LGAN INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING
RIVOJLANISH BOSQICHLARI 411-421

Халиқулов Комолиддин Носирович

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА
ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 422-427

Тўраев Жавоҳир Усмон ўғли

ХОДИМЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИГА РИОЯ ҚИЛИНИШИ БЎЙИЧА ДАВЛАТ НАЗОРАТИ ВА
ТЕКШИРУВИ ТУШУНЧАСИГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР 428-433

Элмурзаев Билолиддин Нурмон ўғли

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ТЕРГОВЧИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ
МУСТАҚИЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ 434-439

Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna, Shayakubov Shomansur Shakabilovich

IJTIMOIIY HAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLARGA
QARSHI KURASHISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA 440-446

Алиев Асилбек Кадирович

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ (СОЦИАЛЬНЫЕ) ПРЕДПОСЫЛКИ И КОРНИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ
АЗАРТНЫХ ИГР СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ 447-451

Нодирахон Абдурахманова

РЕГУЛИРОВАНИЕ ФИНТЕХА И КРИПТОВАЛЮТ: ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ И ПРАВОВЫЕ
АСПЕКТЫ 452-462

Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич

РЕПО БИТИМЛАР – ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМ СИФАТИДА УМУМИЙ ТАВСИФ 463-469

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Xusanova Mohira

OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI BAHOLASH SHAKLINI
TAKOMILLASHTIRISH 470-479

<i>Берикбаев Алишер Аликулович</i> ТАСВИРИЙ САНЪАТ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ	480-483
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TALABALARNING TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARIDA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	484-489
<i>Yakubova Nafisa Odilyanovna</i> CHIZMACHILIK DARSLARIDA TALABALARNI IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH	490-494
<i>Musirmanov Shohboz Usmon o'g'li</i> TURIZM SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASHDA AMALIYOT VA NAZARIYANING PEDAGOGIK UYG'UNLIGI	495-500
<i>Suvankulov Umid Ilxom o'g'li</i> MALAKA OSHIRISH JARAYONIDA PEDAGOGLARNING DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	501-505
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> O'QITUVCHILARNI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHGA KOGNITIVFUNKSIONAL YONDASHUV	506-518
<i>Jo'rayeva Feruza Baxtiyor qizi, Mavlonov Shaxzod Shahobiddin o'g'li</i> TA'LIMDA KOMMUNIKATIV INNOVATSION VOSITALAR VA ULARNING IMKONIYATLARI	519-524
<i>Siddiqova Shahnoza Ahmedovna</i> SCIENCE XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O'ZBEKISTONDA BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING TABIIY FANLAR SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	525-529
<i>Xoliqov Nasriddin Abdikarimovich</i> MILLIY IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING SHARTI SIFATIDA TA'LIM, FAN VA BIZNESNING O'ZARO ALOQALARI MAZMUNI	530-534
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 535-539	535-539
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 540-545	540-545
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> THE IMPORTANCE OF FINE ARTS IN SHAPING STUDENTS' PERCEPTION AND CREATIVITY	546-550
<i>Khojamqulov Rasulbek Kurban ugli</i> THE NEED TO DEVELOP COMPETENCY OF FUTURE ENGINEERS USING COMPUTER GRAPHICS	551-555
<i>Latipova Gavhar Shavkat kizi</i> TARIX YO'NALISHI TINGLOVCHILARI UCHUN KREATIV SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	556-564
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> ATROF- MUXITNING YUKORI XARORATIDA MUSHAK FAOLIYATI	565-568

Received: 31 October 2024
Accepted: 5 November 2024
Published: 15 November 2024

Article / Original Paper

EFFICIENCY FACTORS OF SMALL BUSINESS FINANCIAL RESOURCES AND THEIR CHARACTERISTICS

Ketmanov Avazbek Malikovich

State financial control of Andijan region, department head

Abstract. This article describes the efficiency factors of small business financial resources and their characteristics. Financial strategies, theoretical foundations of small business financial resources are also covered.

Key words: financial resources, financial strategies, productivity, profitability, gross income, small business, sustainable development, entrepreneurship, financial mechanism.

КИЧИК БИЗНЕС МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Кетманов Авазбек Маликович

Андижон вилояти Давлат молиявий назорати бошқармаси шўъба бошлиғи

Аннотация. Ушбу мақолода кичик бизнес молиявий ресурслари самарадорлиги омиллари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари ёритилган. Шунингдек, молиявий стратегиялар, кичик бизнеснинг молиявий ресурслари назарий асослари ёритилган.

Калит сўзлар: молиявий ресурслар, молиявий стратегиялар, маҳсулдорлик, рентабеллик, ялпи даромад, кичик бизнес, барқарор ривожланиш, тадбиркорлик, молиявий механизм.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I11Y2024N17>

Кириш. Жаҳон иқтисодиётининг тикланиши ва ривожланиши учун кичик бизнеснинг аҳамиятини ошириш нуқтаи назаридан кичик бизнеснинг ривожланиши долзарб ва муҳим тадқиқот йўналиши сифатида ўзини намоён қилган. Европа мамлакатларида ўтказилган тадқиқотлардан шуни келтириш мумкинки, яъни мамлакатларнинг кўпчилиги яқин ижтимоий-иқтисодий ҳамда ўхшаш иқтисодий шароитларга эга, шунинг учун, кичик бизнес сегментига бағишланган бир хил макроиқтисодий сиёсатга эга. Бунда, кичик бизнеснинг ўсиши, унинг эгаси ёки раҳбарияти томонидан бошқарув сиёсати ҳамда назоратдан ташқарида бўлган турли омиллари билан боғлиқ ҳодиса сифатида қаралган.

Жаҳонда кичик бизнеснинг молиявий ресурслари самарадорлиги бўйича изланиш олиб борган олимларнинг тадқиқотларини таҳлил қиладиган бўлсак, бу борада қандай хулосаларга келганлигини кўриб чиқамиз.

Адабиётлар таҳлили: Америкалик Маргарет Н.Годвин-Опара ўзининг “Кичик бизнеснинг барқарорлиги учун молиявий ресурслар стратегиялари бўйича манбаларга асосланган истиқбол” [1;129-б] номли диссертация ишида “... тадбиркорлар кўплаб янги

бизнес очадилар ва бу корхоналарнинг баъзилари дастлабки 2 йил ичида муваффақиятсизликка учрайди.

АҚШнинг Виржиния штати тадқиқотчиси Дженнифер Каммингс томонидан “Кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш учун молиявий стратегиялар” [2;101-б] номли тадқиқот ишининг мақсади кичик бизнес эгалари бизнесни 5 йилдан ортиқ давом эттириши, маҳсулдорлик ва рентабелликни ошириш учун қандай молиявий ресурсларнинг самарадорлигини ошириш стратегиялардан фойдаланишни ўрганишдан иборат бўлган. Тадқиқотчи кичик бизнес катта корхоналарга қараганда кўпроқ муваффақиятсизликка учраш омиллари сифатида “... молиявий режалаштиришнинг йўқлиги, молиялаштириш ва капитал танқислиги, режадан ташқари ўсиш, паст стратегик ва молиявий прогнозлар, ортиқча инвестициялар ва капитални нотўғри бошқариш” [3;129-б] кабиларни келтирган. Шу билан бирга, кичик бизнесда молиявий ресурслар паст самарадорликка эга бўлишининг энг катта сабаби сифатида қуйидагиларни келтирган. Яъни, “... молиявий ресурсларни нотўғри режалаштириш, кичик бизнесни нотўғри бошқариш, кичик бизнесни молиялаштиришнинг этишмаслиги, кичик бизнесда менежернинг тажрибасизлиги ёки молиявий ресурслардан фойдаланишнинг нотўғри стратегиясини танланганлиги” [4;129- б], деб таъкидлаган.

Сандра Элизабет Сиддонс томонидан “Кичик бизнесни 5 йилдан ортиқ давом эттириш учун молиявий стратегиялар”[5;130-б] номли диссертация ишида асосий мақсад сифатида “кичик бизнесда узоқ муддатли барқарорликни қўллаб-қувватлашда муваффақиятли қўлланиладиган молиявий билим ва кўникмаларни ўрганиш” [6;130-б] ни қўйган.

Тадқиқот методологияси: АҚШда кичик бизнес муваффақиятининг аҳамияти ҳақида тўхталиб, бу бўйича бир нечта тадқиқотчилар фикрини мисол қилиб келтирган, хусусан, муваффақият ва инсон капитали ўртасида ижобий боғлиқлик бўлиши мумкинлигини, худди шундай ташкилот фаолияти ва номоддий ресурслар ўртасида боғлиқлик бўлиши мумкинлигини таъкидлаган. Яна бир муҳим хулоса, кичик бизнес раҳбарлари ходимларини рағбатлантириш фонида муваффақиятсизлик хавфини камайтириши мумкинлигини таъкидлаган. Статистик маълумотларига кўра “2013 йилда Қўшма Штатларда 406 000 дан ортиқ корхона ташкил этилган бўлса-да, ўша йили 400 700 таси ёпилди”[7;130- б], деб таъкидлаган. Ушбу тадқиқотдан, инсон капиталининг кичик бизнесга қандай таъсир қилиши ҳамда кичик бизнеснинг самарадорлик даражасини оширишга ёрдам беришини англаш мумкин.

Ушбу тадқиқот ишидан шуни хулоса қилиш мумкинки, кучли кадрлар капиталидан фойдаланишни кўрсатадиган корхоналар (кичик бизнес вакиллари ҳам) кадрлар капиталида кучли бўлмаган компанияларга қараганда уч барабар кўпроқ муваффақиятга эришганлиги бўйича хулоса шакллантириш мумкин.

Перм ҳавзасидаги Техас университетининг тадқиқотчиси Вэй Хэ ва Америка университетининг изланувчиси Х.Кент Бейкерлар томонидан “Кичик бизнесни молиялаштириш: Ғарбий Техасдаги сўров далиллари” [8;27-54-б] номли рисоласида Ғарбий Техасдаги танлаб олинган кичик бизнес фирмаларининг молиявий манбалари бўйича сўровлар ўтказиб тадқиқот олиб борган. Унга кўра, “... кичик бизнесни бошланишида молиялаштиришнинг энг кенг тарқалган иккита варианты шахсий

жамғармалар ва тижорат банклари кредитларидир. Тижорат банклари ҳозирги ва келажакдаги эҳтиёжларни молиялаштиришнинг энг машҳур манбаи бўлиб қолмоқда, улардан сўнг лизинг компаниялари ва кредит уюшмалари ҳисобланади” [9;27-54-б], деб таъкидлаганлар.

Шу билан бирга, изланувчилар кичик бизнесда бирламчи маълумотлардан молиявий қарорларнинг учта асосий жиҳатини ва мавжуд адабиётлар билан тўлиқ тушунтирилмаган турли гипотезаларни текшириш учун фойдаланишган. Айниқса, Ғарбий Техасдаги кичик бизнесни молиялаштириш схемасини ишлаб чиқиб, бизнес эгаларига саноат шароитларидан хабардор бўлишга ва молиялаштириш стратегиясини яхшилашга ёрдам беришган. Тадқиқот кичик бизнес билан шуғулланадиган академиклар, менежерлар ва сиёсатчилар учун фойдали бўлиб, сиёсатчилар ушбу тадқиқотда олинган маълумотлардан кичик бизнеснинг минтақавий ўсишини қўллаб-қувватлаш учун янада самарали стратегияларни ишлаб чиқишда ёрдам беришлари мумкинлигини кўрсатиб беришган.

МДҲ давлатлари олимларининг кичик бизнес молиявий ресурслари самарадорлик омиллари бўйича олиб борган илмий изланишлари ва тадқиқотларини таҳлил қилиб чиқамиз ҳамда уларнинг ўзига хослиги нимада эканлигини ўрганамиз. Иқтисодиёт фанлари доктори, профессор Ю.Н. Воробьевнинг “Кичик бизнес учун молиявий ресурслар” [10;5-15-б] номли мақоласида Россияда кичик бизнес аҳоли фаровонлигини ошириш ва кичик шаҳарлар ҳамда қишлоқ жойларда бандлик масалаларини ҳал қилишда ҳаракатлантирувчи кучлардан бирига айланиши мумкинлиги, бироқ, кичик бизнеснинг ривожланиши учун молиявий ресурсларнинг етарлилиги ва имкониятларнинг мавжудлигига боғлиқ эканлиги бўйича айтиб ўтган. Аммо, молиявий ресурслар Россия кичик бизнеси учун энг муаммоли масалалардан эканлигини кўрсатишга ҳаракат қилган.

Шу билан бирга, мақолада “кичик тадбиркорлик субъектларининг молиявий ресурсларини шакллантиришнинг назарий таҳлили, мавжуд муаммолар соф фойда ҳисобидан ўз молиявий ресурсларини яратиш имкониятлари, бу эса молия бозоридан молиявий ресурсларни жалб қилиш имкониятлари чекланганлиги билан боғлиқ” [11;129-б] эканлигига алоҳида урғу берган.

С.Н. Егоренко бошчилигида Россия Федерал давлат статистика хизмати томонидан “2022 йилда Россияда кичик ва ўрта корхоналар” [12;129-б] номли статистик тўплам нашр қилинган. Ушбу тўпламда, кичик ва ўрта корхоналар молиявий ҳолатининг асосий кўрсаткичларининг бир нечтаси берилганган. Шу билан бирга, кичик ва ўрта ишлаб чиқаришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича таҳлилий кўрсаткичлар келтирилган.

У.А. Горнич “Иқтисодиёт ва менежментнинг муаммолари ҳамда истиқболлари” номли халқаро илмий конференция материалларида “Минтақавий агросаноат мажмуасининг корпоратив секторини молиявий ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигига таъсир қилувчи омиллар (Ярославль вилоятидаги паррандачилик корхоналари мисолида)” [13;88-92-б] номли илмий мақоласида молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигига таъсир этувчи омилларни кўрсатиб таҳлил қилиб берган. Шу билан бирга, паррандачилик корхоналарининг рентабеллиги ва молиявий барқарорлиги билан боғлиқ бўлган молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигига жуда кўп омиллар таъсир қилишини санаб

ўтган ва улар ташқи ва ички, ташкилий ва бошқарув, технологик, иқтисодий, ижтимоий ва бошқаларга бўлиб таҳлил олиб борган.

И.И. Горбунованинг “Кичик корхоналарнинг молиявий ресурсларини шакллантириш муаммолари” [14;129-б] номли мақоласида кичик корхоналарда молиявий ресурсларни шакллантириш муаммоларига ечимларни таклиф қилган. Хусусан, тадқиқоти давомида ўрганган адабиётлари бўйича кичик корхоналар иқтисодий фаолиятнинг турли босқичларида молиявий ресурсларнинг етишмаслигини бошдан кечиради, деган хулосага келган.

Шу билан бирга, кичик корхона учун мақбул шартларда маблағларни жалб қилишда қуйидаги муаммоларни санаб ўтган:

“етишмаётган молиявий ресурсларни тезда олиш;

тўпланган маблағларнинг етишмаслиги;

ташкилот айланмасида маблағлардан фойдаланишнинг қисқа муддатли даври;

йиғилган маблағлар учун қулай ва мослашувчан тўлов”[15;96-б] каби муаммолар.

Шундай қилиб, кичик корхоналарнинг молиявий ресурсларини шакллантириш муаммоларини таҳлил қилиш асосида кичик корхоналарни молиявий қўллаб-қувватлаш жараёнига таъсир этувчи омилларни икки гуруҳга бирлаштиришни таклиф қилган.

В.С. Прохоровский ва Л.Н. Чайниковаларнинг “Кичик корхоналар молияси” [16;96-б] номли ўқув қўлланмасида молиявий тоифаларни ўрганиш, тадбиркорлик фаолиятини зарур молиявий, кредит ва мулкый ресурслар билан таъминлашга қаратилган кичик корхоналар молиясининг фаолият кўрсатиш концепсияси ўрганилган. Шу билан бирга кичик корхоналарга оид қонунчилик базасини ривожлантириш босқичлари кўриб чиқилган.

Ушбу ўқув қўлланмада корхоналарнинг молиявий ресурсларига қуйидагича таъриф берилган, “корхонанинг молиявий ресурслари – бу корхонанинг молиявий мажбуриятларини бажариш, жорий харажатларни ва ишлаб чиқаришни кенгайтириш билан боғлиқ харажатларни молиялаштириш учун мўлжалланган ўзининг пул даромадлари ва ташқаридан (тўпланган ва жалб қилинган маблағлар) тушумлари йиғиндисидир”[17;129-б], деб ўзларининг муаллифлик таърифларини берган.

Тахлиллар ва натижалар: юқорида ўрганилган олимларнинг тадқиқотларида кичик бизнесда молиявий ресурсларни шакллантириш ва бизнесни молиялаштириш бўйича ўз фикр ҳамда қарашларини баён қилишган. Ушбу олимларнинг фикрини ўрганиш давомида шу аён бўлдики, тадқиқотларда асосан кичик бизнесни молиявий ресурсларини шакллантириш муаммолари ҳамда уларни бартараф қилиш билан боғлиқ таклифлар ишлаб чиқилган.

Ушбу олимларнинг қарашларини умумлаштириб қуйидаги учта йўналишга ажратамиз. Булар:

биринчи йўналишдаги тадқиқотчилар: кичик бизнеснинг молиявий ресурсларига назарий таъриф берган олимлар;

иккинчи йўналишдаги тадқиқотчилар: кичик бизнеснинг молиявий ресурсларини шакллантиришдаги муаммолар бўйича таклифлар ишлаб чиққан олимлар;

учинчи йўналишдаги тадқиқотчилар: кичик бизнесни барқарор ривожлантириш мақсадида молиявий ресурслардан фойдаланиш стратегиясини ишлаб чиқишни таклиф қилган олимлар.

Шу билан бирга, фикримизча кичик бизнесда молиявий ресурсларнинг шаклланишини ўрганиш усуллари жуда кўп, масалан, таҳлил ва синтез, алмаштириш, балансдан фойдаланиш, шу билан бирга эконометрик ва статистик таҳлилнинг ўзига хос усулларида фойдаланиш мақсадга мувофиқ, чунки молиявий ресурсларни шакллантиришнинг тенденцияларини аниқлаш ва қонуниятларни ўрганиш имконини беради.

Тадқиқот натижаларига кўра, кичик бизнес умуман барқарор ривожланиш билан эмас, балки иқтисодиётда омон қолиш билан боғлиқ муаммоларни бартараф қилиши лозим. Бугунги тараққиёт стратегияси даврида мамлакатимиз иқтисодиётида кичик бизнес субъектларининг улуши ошиб бормоқда. Буни кичик бизнес билан боғлиқ муаммоларни ҳал бўлаётганлиги билан боғлаш мумкин.

Мамлакатимиз олимлари томонидан кичик бизнеснинг молиявий ресурслардан фойдаланиш бўйича тадқиқотларни ўрганиш давомида қуйидаги тадқиқотчиларнинг иши билан танишдик.

Ж.Р. Зайналов, З.Ж. Расулов, З.О. Ахроровлар ўзларининг “Корхоналар молияси” фани учун тайёрлаган маърузалар матнида корхоналар молиявий ресурсларини шакллантириш ва улардан фойдаланиш мақсадида турли молия институтлари билан ўзаро муносабатга қуйидаги мақсадларлар учун киришади, деб ҳисоблайди:

“1. Ялпи даромадни шакллантириш ва фойдаланиш жараёнида, Хўжалик субъектлари аро молиявий муносабатлар, яъни хом-ашё, ёкилғи, материаллар, бутловчи асбоб ускуналар тайёр маҳсулотни реализация қилиш, жарималар тўлаш ва молиявий жарима олиш ҳамда икки ёқлама шартнома ва мажбуриятларни бажаришдаги жараёнлар.

2. Инвестицияга мўлжалланган корхона қимматли қоғозларини муомалага чиқариш ва жойлаштириш ҳамда қўшма корхоналар ташкил этишда ҳиссали маблағлар орқали иштирок этиш.

3. Корхоналар валюта фондини ташкил этишда ва фойдаланишда ташқи иқтисодий алоқа компаниялари билан бўлган молиявий муносабатлар.

4. Молия тизими органлари билан корхоналар ўртасида бўладиган иқтисодий муносабатлар. Жумладан: нобюджет фондларга ажратмалар, республика ва маҳаллий бюджетларга солиқлар тўлаш, корхона агар давлатга тегишли бўлса бюджетдан дотация олиш.

5. Тижорат банкларидан қисқа ва ўзоқ муддатли кредитлар олиш, ссудаларни қайтариш, кредит учун фоизлар тўлаш билан боғлиқ бўлган молиявий муносабатлар.

6. Бозор иқтисодиёти шароитида корхоналар молиясининг салмоғи янада кенгаяди. Бу ҳолат корхоналар молиявий режаларини Мустақил ишлаб чиқарувчи субъект бўлганлиги билан боғлиқдир” [18;11-12-б].

Шу билан бирга кичик ва хусусий корхоналар молияси бўйича ҳам ўз қарашлари ёритилган. Ушбу маърузалар матнида корхона молияси бўйича ўндан ортиқ мавзулар ёритиб берилган ҳамда ҳар бир мавзуда ўз қарашларини ёзиб кетган.

Илмий тадқиқотчи Ғ.Л. Хусаинов ўзининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини молиялаш механизмини такомиллаштириш имкониятлари” номли мақоласида “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятини ошириш учун молия бозорини янада либерализациялаш, уларга хизмат кўрсатувчи молиявий инфраструктурани янада такомиллаштирилиши кичик бизнес субъектларини молиявий ресурслар билан таъминланганлик даражаси ошишига хизмат қилади” [16], деган хулосага келган.

Яна бир илмий изланувчи Н.О. Тўраева томонидан ёзилган “Кичик бизнес субъектлари фаолиятини ривожлантиришда рақамли иқтисодиёт технологиялардан самарали фойдаланиш йўллари” мақоласида “Кичик бизнес субъектлари фаолияти барқарорлигини таъминлашдаги муҳим масалалардан бири бўлиб молиявий муносабатларни самарали ташкил этиш, хусусан, молиявий ресурсларни жалб этиш манбаларидан оқилона фойдаланиш, инвестицион фаолликни ошириш, молиявий рискларни самарали бошқариш, молиявий менежментнинг замонавий усуллари фаолиятга кенг жорий этиш ҳисобланади” [17;117-119-б] деган бир нечта хулосаларга келган.

Ушбу тадқиқотчи кичик бизнес субъектларининг молиявий фаолиятида рақамлаштиришни жорий қилиш лозимлигини асосий тақлиф сифатида келтирган. Шу билан бирга, кичик бизнес субъектларини ривожлантириш учун рақамли иқтисодиёт технологиялардан самарали фойдаланиш ва бу мамлакатимиз учун дунё миқёсидаги рақобатбардошликни белгилаб берадиган муҳим масала эканлигини таъкидлаган.

Хулоса қилиб айтганда, кичик бизнеснинг молиявий ресурслари самарадорлиги оимлари ва уларнинг ўзига хос жиҳатлари бўйича бир қанча оимлар ўзларининг тадқиқотларини олиб борган ҳамда хулосалар шакллантирилган. Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидаги хулосалар шакллантирилди:

тадқиқотлари ўрганилган оимларнинг илмий янгиликлари ва хулосаларидан келиб чиқиб уч йўналишга бўлинди. Булар:

кичик бизнеснинг молиявий ресурсларига назарий таъриф берган оимлар;

кичик бизнеснинг молиявий ресурсларини шакллантиришдаги муаммолар бўйича тақлифлар ишлаб чиққан оимлар;

кичик бизнесни барқарор ривожлантириш мақсадида молиявий ресурслардан фойдаланиш стратегиясини ишлаб чиқишни тақлиф қилган оимлар;

кичик бизнеснинг молиявий ресурслари – бу кичик бизнеснинг кредиторлик қарзларини тўлаш, дебиторлик қарзларини олиш билан боғлиқ муносабатлар ҳамда ишлаб чиқаришни ривожлантириш билан боғлиқ харажатларни молиялаштириш мақсадида даромадларни ошириш, ички ва ташқи инвестицияни жалб қилиш билан боғлиқ тушумлар;

кичик бизнесда молиявий ресурсларнинг шаклланишини ўрганиш усуллари сифатида қуйидагилар тақлиф қилинди: таҳлил ва синтез, алмаштириш, балансдан фойдаланиш, шу билан бирга эконометрик ва статистик таҳлилнинг ўзига хос усулларида фойдаланиш мақсадга мувофиқ, чунки молиявий ресурсларни шакллантиришнинг тенденцияларини аниқлаш ва қонуниятларни ўрганиш имконини беради;

тадқиқот давомида кузатиш натижасида кичик бизнес самарадорлигига таъсир этувчи яна бир муҳим омил демографик омиллардир. Демографик омилларни нафақат мамлакат миқёсида, балки вилоят ва шаҳар миқёсида ҳам кичик бизнесга таъсирини ҳисобга олиш зарур. Бу омил тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш истиқболларини яратади;

мамлакатнинг илмий-техник салоҳияти, фундаментал ва амалий тадқиқотларнинг ривожланиши, илмий-тадқиқот ва ишланмалар харажатлари ва бошқалар катта таъсир кўрсатади;

сиёсий омиллар жуда муҳиб бўлиб, унга давлат тузилмаси ва давлат ташқи ҳамда ички сиёсати, шунингдек, бутун мамлакат сиёсий тизимининг барқарорлиги киради;

муҳим омиллардан яна бири, солиқ қонунчилигининг мукамаллиги, статистик ҳисобот шакллариининг қулайлиги, ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш даражасининг юқорилиги, тадбиркорларнинг ижтимоий хавфсизлигини таъминланиш кафолатлари бўлиб ҳисобланади;

аҳоли жон бошига ўртача даромадлар динамикаси ва ўртача ойлик номинал ҳисобланган иш ҳақи каби кўрсаткичлар аҳолининг харид қобилиятига, натижада кичик бизнес корхоналарининг ривожланиши учун шароитлар яратиб беради;

кичик бизнес фаолиятига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатадиган асосий омиллар ҳам мавжуд, булар етказиб берувчилар, истеъмолчилар, рақобатчилар ва бошқалар бўлиб ҳисобланади;

иқтисодий фаолиятни молиявий қўллаб-қувватлашнинг асосий модели сифатида кичик бизнес асосан ўз молиявий ресурсларидан фойдаланишни назарда тутувчи идеал моделга йўналтирилган.

Ушбу тадқиқотнинг назарий ва амалий натижалари кичик бизнеснинг ўсишини рағбатлантириши мумкин бўлган самарадорликнинг муҳим жиҳатларини аниқлаши, шунингдек, ривожланаётган иқтисодиётнинг ўзига хос омиллари бўйича тадқиқот моделини қўллаш билан боғлиқ жараёнларни ёритади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
2. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
3. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
4. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>

5. Jennifer Cummings. "Financial Strategies for Sustaining Small Businesses". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University July 2018. Page 101. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
6. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
7. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
8. Sandra Elizabeth Siddons. "Financial Strategies to Sustain Small Businesses Beyond 5 Years". Chief Academic Officer and Provost Sue Subocz, Ph.D. Walden University December 2021. Page 130.
9. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
10. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
11. He Wei and Baker H. Kent (2007) "Small Business Financing: Survey Evidence in West Texas" Journal of Entrepreneurial Finance and Business Ventures: Vol. 12: Iss. 1, pp. 27-54.
12. <https://digitalcommons.pepperdine.edu/jef/vol12/iss1/4>
13. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
14. Ю.Н. Воробьев. "Финансовые ресурсы малого бизнеса" – Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции. – 2019 - № 1. С. –5-15.
15. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>
16. Малое и среднее предпринимательство в России. 2022: Стат.сб./ М 19 Росстат. - М., 2022. – 101 с.
17. Горнич Е. А., Факторы, влияющие на эффективность использования финансовых ресурсов корпоративного сектора регионального АПК (на примере птицеводческих предприятий Ярославской области). Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2015 г.). – СПб.: Свое издательство, 2015. С. – 88-92.
18. Горбунова И.И., Проблемы формирования финансовых ресурсов малых предприятий. – Нижегородский государственный университет им. Н.А. Лобачевского. Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес», 2011. С. – 1-12.
19. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>

-
20. Прохоровский В.С., Чайникова Л.Н. Финансы малых предприятий: Учеб. пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2003. 96 с.
21. Margaret Godwin-Opara. "A Resource-Based Perspective on Financial Resource Strategies for Small Business Sustainability". Chief Academic Officer Eric Riedel, Ph.D. Walden University September 2016. Page 129.
<https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).